

ИЗВОДИ

стилово естество. А. Прабар обръща внимание на светлия прозрачен колорит на тези стенописи, изпълнени във фрескова техника, характерна за съответната епоха⁶⁸. Изтересно е да се отбележи и тяхното наличие на „Разпятието“ над западния вход, на „Мелизмоса“ (едно от най-ранните му изображения) в абсидата и едните образи на пропапи в арките, в чиито пропорции Прабар вижда несъразмерност с цялата първоначална украса на църквата.

„Драматично-маниерният“ стил на стенописите от Нерези се развива в дъгати наметници от западните области на Балканите: втория слой в църквите „Св. Врачи“ и „Св. Никола Казанчис“ в Костур⁶⁹, „Св. Георги“ в Курбиново на Преспанското езеро⁷⁰, „Св. Георги“ (Джурджеви Ступови)⁷¹ в Сърбия, беззани – особено Курбиново и Джурджеви Ступови – от известно загубване на марката както в изтеглянето на пропорциите и в пресилените движения, така и в прекалената линейна стилизация на лицата, коси и материи на дрехите, които получават орнаментално-декоративен характер и се превръщат в самоцел за майстора. Подобни белези се срещат и в наметниците от Егейските острови, например в църквата на манастира „Св. Йоан Богослов“ на остров Патмос⁷² или църквата „Панатия Аракы“ на остров Кипър⁷³, т. е. все по-периферията на Византийската империя.

В гр. Кърджали (якопашното Жерково), кв. Веселчани, е разкопана голяма триконхална епископска църква, посветена на св. Йоан Предтеча. Към нея по-късно са придадени галерия и батистерий от север. Първият стенописен слой в църквата, от който се вижда сравнително малко под по-късната живопис, е датиран от втората половина на XII в.⁷⁴

Ако се помислим да обобщим чертите, характерни за стенната живопис от близо две столетия византийска власт по нашите земи, можем да набележим следното:

А. Запазване и развитие на двете основни тенденции

А.1. Официална, класицизираща, коминиловска по стил, която се развива към дема-териализация, обезличаване на формите, стилизация на гънките и светлините по тях. Класическата традиция е най-добре съхранена в стенописите на Бачковската костница, във втория стенописен слой на църквата „Св. Георги“ в Колюша, а по-късното ѝ развитие по посока на „драматично-маниерния стил“ е отразено в стенописите от втория слой на църквата „Св. Георги“ в София, където са налице черти, близки до стенописите в Нерези. Засега по нашите земи няма примери от късна хипертрофиран вариант на тази тенденция.

А.2. Антикласична, декоративна тенденция. Контурът остава по-тънък и пътен, стилизацията – по-изявена и сурова, формите на телата – по-обобщени: първи живописен слой в църквата „Св. Йоан Богослов“ в Земен (бивше Белово).

Б.1. Бече определена в най-обща линия. Характерно за периода е концентрирането на евангелските събития в лаконични, сбити композиции, илюстриращи най-важните празници от църковния календар.

Б.2. В това е отразено развитието на литургичния обред и неговото влияние върху стенописната украса на църквите.

В. Иконография

В.1-2. Напълно са установени особеностите на отделните изображения и основните иконографски схеми на композициите.

В.3. Природният и архитектурният пейзаж са сведени до маркиращи най-общо местото на действителни невисоки хълмове с нагъпени призи на върха или тесни сгради, предадени предимно с „коса проекция“. За отбелязване са тридните арки, об-рамчавщи сцените в Бачковската костница, както и „гордните възли“ на колонките от кивория в „Причастие на апостолите“ (изващи от украсата на съвременните ръкописи). Мебелите (отварният престол) в същата сцена са предадени с обратна перспектива.

В.4. Сред орнаменталните мотиви най-разпространени са растителните от типа, срещани се във византийските ръкописи от епохата. Особено богати и разнообразни е орнаментът в Бачковската костница – растителен, но и геометричен: „стъпаловиден“, прост меандър, „нагъната лента“ и др.

Г. Връзки и влияния